

УДК 378.12: 001. 891 (045)

Ірина Соколова
ORCID iD 0000-0003-4425-1859

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету іноземних мов,
Маріупольський державний університет,
пр. Будівельників, 129 а, 87500 м. Маріуполь, Україна,
i.sokolova@mdu.in.ua

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

У запропонованій статті йдеться про необхідність вивчення інформаційних джерел для визначення поняттєво-термінологічного апарату педагогічного дослідження. Враховуючи основні функції джерелознавства – евристичну (пошук, виявлення необхідних джерел) і аналітичну (виявлення і перевірка достовірності необхідної інформації щодо тлумачення понять і визначення термінів), обґрунтовано принципи формування джерельної бази дослідження. Охарактеризовано види джерел (нормативні, архівні, історіографічні, наукові, лексикографічні, періодичні видання, інформаційні), які будуть в нагоді досліднику і сприятимуть об'єктивній оцінці процесам і явищам, що визначені дефініціями понять.

Ключові слова: базові поняття; джерела; джерельна база наукового дослідження; терміни; термінологічний аналіз.

Постановка проблеми. Володіння мовою наукового пошуку, вільне і коректне оперування педагогом-дослідником поняттями свідчить про його професіоналізм, здатність і готовність до науково-педагогічної діяльності. Правильний вибір джерела, обізнаність із методикою проведення термінологічного аналізу є важливою умовою формування у педагога-дослідника спеціальних компетентностей, зокрема, здатності логічно мислити у складному діалектичному процесі порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення нового знання і сприйняття або утворення на цій основі нових понять.

У педагогічному джерелознавстві науковцями розглядаються актуальні проблеми класифікації джерел (Стеценко Н., 2013), зокрема джерел історіографії педагогічної персоналії (Голубнича Л., 2012); застосування наративу у якості важливого історико-педагогічного джерела і способу навчально-пізнавальної діяльності у сенсі озвучення освітніх традицій та культурних феноменів певного історичного періоду (Караманов О., Васишин М., 2013).

Однак, наукових праць, в яких комплексно порушуються питання класифікації джерельної бази дослідження понять як методологічного орієнтиру для отримання нового науково-педагогічного знання, нами не виявлено.

Мета статті полягає у характеристиці джерел, які сприяють визначенню поняттєво-термінологічного апарату педагогічного дослідження. Дискурсивний аналіз, порівняння, класифікація визначено в якості основних методів дослідження.

Інформація як джерело нового педагогічного знання. Структура інформації являє собою сукупність наявних у джерелі типів інформації та стійких зв'язків між ними, які забезпечують його цілісність і є підґрунтям для отримання наукового фактичного знання. Вважаємо за необхідне поставити предметні акценти, суголосні із нашою темою.

Перше. Джерело містить різні шари інформації, оскільки відображає об'єктивну реальність крізь призму бачення її автором. Навмисна (відкрита) інформація потрапляє у джерело за наміром автора, а ненавмисна (латентна) інформація відображає усвідомлені або неусвідомлені наміри автора, висвітлюючи у такій спосіб суб'єктивні позиції і погляди.

Вищенаведені характеристики поняття «джерело» налаштовують на сприйняття його в якості продукту пізнання сукупності наукових фактів, що підлягають опису, осмисленню й узагальненню у процесі виконання завдань педагогічного дослідження.

Друге. Понятійно-термінологічний апарат наукового дослідження відображає специфіку досліджуваного об'єкта, принципи й методи наукового аналізу; детермінує його логіку, суб'єктивує об'єктивні дані.

Під терміном, слідом за В. Лейчиком, ми розуміємо «лексичну одиницю певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне, конкретне або абстрактне поняття певної спеціальної галузі знань або діяльності» (Лейчик В. М., 2006, с. 14).

У педагогічному дискурсі терміни мають функціональне призначення, виконують когні-

тивну функцію і спрямовані на цілісне смислове сприйняття спеціальних (фахових) текстів. При міжмовному зіставленні терміносистем гуманітарних наук відбувається зіставлення не тільки і не стільки мовних засобів вираження наукових понять (семасіологічний підхід), скільки понять-концептів, що позначаються термінами (ономасіологічний підхід) (Ловцевич, Г. Н., 2008, с. 126-130). Терміносистема співвідноситься з системою понять, які є засобом пізнання світу, інтелектуальним інструментом розумової діяльності людини, що допомагає їй справитися з потоком емпіричних вражень і організувати їх на рівні розумної картини світу (Сисоєва С. О., Соколова І. В., 2010, с. 19).

Третє. Порівнюючи явища, ми визначаємо їх схожість за зовнішніми і внутрішніми характеристиками, встановлюючи водночас їх різні (своєрідні) ознаки. Маємо констатувати, найчастіше автори наукових праць замість термінологічного аналізу (з використанням формально-логічних засобів) подають описи авторських трактувань поняття в окремих джерелах, роблячи висновок про неузгодженість дефініцій (найчастіше) або авторських підходів (рідше).

Зважимо, що термінологічний аналіз спрямований на розкриття суті досліджуваних педагогічних явищ задля знаходження та уточнення їх значень, що номіновані термінами і поняттями. Результатом термінологічного аналізу стають дефініції понять, виявляються їх характеристики та визначається доцільність використання у науковому тексті.

Четверте. На нашу думку, джерельна база поняттєво-термінологічного аналізу спрямована на усебічне неупереджене пізнання педагогічного факту або сукупності фактів у різних джерелах, що відтворені у термінах і поняттях.

Накопичуючи факти, педагог-дослідник екстраполює їх у площину методології наукових педагогічних досліджень, спираючись на певні принципи і враховуючи критерії наукового пізнання явищ. З-поміж основних зазначимо такі базові положення: наукової об'єктивності, що означає неупередженість у відборі і накопиченні фактів; усебічності, що передбачає аналіз фактів із врахуванням їх зв'язків з різними педагогічними явищами, виявлення площин інформації у педагогічному факті; відповідності джерел змісту і логіки дослідження, які спонукають дослідника накопичувати факти, систематизувати та упорядкувати їх відповідно до теми, предмета і завдань дослідження; історизму, що означає співвіднесення того чи іншого факту (і джерела) до конкретного історичного часу, до встановлення дати його виникнення або створення.

Вищезазначене дозволяє визначити основні функції джерелознавства: евристичну (пошук, виявлення необхідних джерел) і аналітичну (виявлення необхідної інформації щодо тлумачен-

ня понять і визначення термінів, перевірки її достовірності). Враховуючи функції, пропонуємо класифікувати джерела за певними ознаками на такі групи: нормативні, архівні, історіографічні, наукові, лексикографічні, періодичні і неперіодичні видання, Інтернет-джерела. У наші завдання не входить детальна характеристика кожної з перерахованих груп джерел, однак деякі з них заслуговують більш докладного аналізу в якості основи педагогічних досліджень.

Характеристика основних джерел поняттєво-термінологічного апарату педагогічного дослідження. Перша група джерел засвідчує процеси нормотворення у сфері освіти. До *нормативних* джерел ми відносимо нормативно-правові документи вищих органів державної влади України – Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів, документи та матеріали вищого законодавчого органу державної влади – Верховної Ради України. Серед цього блоку джерел чітко окреслюються дві підгрупи.

До *першої* підгрупи належать закони та підзаконні акти, кодекси, Закони України (наприклад, «Про освіту», із змінами, 2008), «Про вищу освіту», 2014) постанови, положення, розпорядження, повідомлення Верховної Ради України, Кабінету міністрів України: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI (2001), постанова «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України» (2011), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015) тощо.

Законодавчо-правова інформація формується з офіційної документованої інформації імперативного характеру, що створюється у процесі поточної діяльності органів державної влади. Саме тому до *другої підгрупи* слід віднести акти профільного органу управління освітою – Міністерства освіти і науки України: накази й розпорядження, методичні листи, рекомендації.

Специфіка вивчення педагогічних фактів минулого також полягає у тому, що їх не можна безпосередньо спостерігати та експериментально відтворити.

Факти минулого пізнаються опосередковано через *архівні джерела* (друга група). Педагог-дослідник може скористатися, наприклад, документами, які зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів державної влади та державного управління України (ЦДАВО), зокрема: фф. 66 Народного комісаріату освіти УСРР, Міністерства народної освіти України (1917-1988 рр.); фф. 4336 Харківського науково-дослідного інституту педагогіки Народного комісаріату освіти УРСР (1928-1937 рр.); фф. 4621 Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР (1955-1992).

До третьої групи включено історіографічні джерела про створення педагогічної термінології, розвиток понять крізь призму соціокультурних змін у суспільстві.

Перші спроби систематичної термінологічної праці в Україні можна віднести до 80-90-тих років XIX століття, коли Володимир Левицький та Іван Верхратський почали друкувати у «Записках наукового товариства імені Тараса Шевченка» словники математичних термінів (Сисоєва С. О., Соколова І. В., 2010, с. 7).

У великому і різноманітному доробку І. Огієнка також значна увага приділяється удосконаленню педагогічної термінології, яка є «... двигуном розвитку науки», а рідномовна термінологія – «найкориснішою для народу» (Огієнко І., 1995, с. 35-36).

З ініціативи Українського наукового товариства у 1918-1920 рр. була розгорнута робота по створенню української наукової термінології (Онопрієнко В., 1998, с. 104, 129). З метою удосконалення педагогічної термінології у 1918 році при Київському відділенні наукового товариства імені Тараса Шевченка було засновано термінологічну комісію, а 1919 року правописна термінологічна комісія розпочала роботу при Академії наук України. 30 травня 1921 року обидві комісії об'єдналися в Інститут української наукової мови Академії наук, який очолив академік А. Кримський. Протягом 1925-28 років при секції української мови та літератури науково-дослідної кафедри Ніжинського інституту народної освіти (ІНО) діяла Термінологічна комісія, що координувала роботу предметних комісій ІНО в галузі термінології (Сисоєва С. О., Соколова І. В., 2010, с. 7).

Питання щодо удосконалення її термінологічного апарату неодноразово порушувалися на сторінках педагогічних видань доби СРСР.

Одним з перших, хто звернув увагу на термінологічне розмаїття в теорії та практиці радянської педагогіки в науковій праці «Дещо з основних питань радянської педагогіки», був І. Соколянський (Соколянський І., 1928, с. 6).

Уперше основи теорії і історії педагогічної термінології розкрито у монографічному дослідженні Б. Комаровського (1969). Серед педагогічних праць другої половини XX століття, в яких досліджуються окремі проблеми педагогічної термінології, найбільш ґрунтовними є роботи Ю. Бабанського, М. Галагузової, В. Загвязінського, І. Кантора, В. Краєвського, В. Ледньова, Б. Ліхачьова, Н. Никандрова, В. Полонського, М. Скаткіна.

Українські учені і практики зробили значний внесок у розвиток світової і національної педагогічної термінології. В Українському педагогічному словнику, автором якого є С. Гончаренко, розглянуто широке коло понять й термінів, проаналізовано педагогічні теорії й концепції,

виділено і потлумачено категорії, які стосуються навчально-виховного процесу (Гончаренко С., 1997).

Словник навчально-педагогічних понять і термінів, підготовлений фахівцями національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2001), репрезентує поняття до таких розділів навчальної програми, як загальні основи педагогіки; дидактика; теорія виховання; школознавство. Педагогічний словник-лексикон (упор. А. Василик: 2004), містить терміни та поняття, а також назви й описи освітньо-педагогічних міжнародних організацій та інституцій, інформацію про міжнародні освітні документи.

Педагогічна наука розвивається шляхом поступового накопичення окремих фактів (редукційний підхід) і подальшої систематизації, узагальнення, побудови цілісних педагогічних систем (холістський підхід), і саме єдність цих підходів забезпечує розвиток педагогічної науки (Методологічні засади педагогічного дослідження, 2013, с. 229).

Методологічні засади кожного наукового дослідження складають концептуальні ідеї, принципи та підходи, на яких воно має ґрунтуватися. Тому до четвертої групи джерел ми включили сучасні наукові видання з дослідження тезаурусу освіти як універсальної моделі термінологічної системи і формальної системи знань, що міститься у мові конкретної наукової галузі.

У монографії «Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження» (С. Сисоєва, І. Соколова) обґрунтовано філософію формування тезаурусу; розглянуто генезис наукових понять від епохи античності до новітнього періоду розвитку педагогічної думки; виділено та класифіковано базові поняття дослідження проблем неперервної професійної освіти; подано методику формування наукового тезаурусу (Сисоєва С. О., Соколова І. В., 2010).

У науковому виданні «Освітологія: витоки наукового напрямку (за ред. В. Огнев'юка) подано тезаурус наукового дослідження сучасної освіти як цілісного суспільного феномену XXI століття, охарактеризовано базові дефініції освітології (Освітологія: витоки наукового напрямку, 2012).

Для цілісного сприйняття теоретичних засад дослідження поняттєво-термінологічного апарату наукову цінність представляють наукові праці, присвячені формуванню наукового тезаурусу компетентісно зорієнтованої вищої освіти (Сисоєва С. О., 2015); тезаурусному зіставленню у методології порівняльної післядипломної освіти (Штомпель Г. А., 2015); дослідженню світоглядно-методологічних засад формування й використання поняттєво-термінологічного апарату як своєрідної діяльності (Рябченко В. І., 2011); практичному перенесенню лінгвістичного знання про терміни «трансдисциплінарність», «міждисциплінарний

підхід», «модуль» у практичну площину освітнього процесу у вищому навчальному закладі (Kraineva N., 2014, с.1013-1018).

Занурюючись в історико-педагогічне дослідження, досліднику варто скористатися джерелами, які містять лексикографічну інформацію, що має відношення до сфери культури і освіти. Важко оцінити значення давніх словників як лексикографічних пам'яток, широкого зібрання матеріалів живої народної мови певного періоду. Прагнення вченого, педагога-дослідника адекватно осмислити дійсність, точно відобразити наукове знання в поняттях, вербально унаочнити їх у матеріальній знаковій формі для передачі реципієнту досвіду їх застосування зумовлюють постійне вдосконалення термінологічної системи кожної галузі науки.

Відтак, корисною для дослідника є п'ята група *лексикографічних джерел*, які об'єднують енциклопедичні видання понятійно-довідкового характеру та лінгвістичні словники.

Енциклопедія освіти (2008) є першим у вітчизняній літературі науково-аналітичним виданням, у якому «на належному рівні науковості, повноти й доступності відображено багатовимірність сучасних знань про освіту» (Енциклопедія освіти, 2008, с. 3). Аналізуючи матеріали енциклопедії (1039 наукових понять і термінів), можна робити обґрунтовані висновки про реальний стан розвитку педагогічної науки і національної освіти в європейському контексті.

До цієї групи джерел ми включили також тезауруси, які є формально організованими словниками для встановлення наявних апріорних відносин між поняттями, керуючись мовою індексації (Euroglossary, 2006, с. 10).

Міждисциплінарна термінологія Тезаурус ЮНЕСКО (The UNESCO Thesaurus) (Thesaurus UNESCO) (7000 термінів англійською і російською мовами, 8600 французькою та іспанською мовами) відображає еволюцію програм і заходів Організації у різних галузях знань, у т.ч. у сфері освіти.

Тезаурус для освітніх систем у Європі (TESE – 2009 edition) розроблений у мережі Еврідіка як інструмент для індексування всіх європейських постачальників інформації освіти (TESE, 2009) за допомогою ключових слів, поданих 15 мовами.

Варто зазначити, що принципом побудови термінологічних словників є словниковий склад певної галузі знань. Так, термінологічний словник з основ підготовки науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти (2014) дає змогу найповніше представити понятійний апарат, вживаний дослідниками у першій чверті XXI століття. Представлене зібрання терміносистеми, як зазначають автори, є одним з перших в історії педагогіки України системним викладом дефініцій з актуальної проблеми – формування нової генерації вчених, покликаних забезпечити державі стале відтворення

інноваційних педагогічних технологій, продукування конкурентоспроможної наукової продукції на світовому освітньому просторі (Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти, 2014, с. 5).

Це одним лексикографічним джерелом понятійно-термінологічного аналізу наукової проблеми є глосарій (лат. *glossarium* – «зібрання глос») – словник, який подається до тексту і пояснює маловідомі або застарілі слова. Виконуючи функцію тлумачення понять, глосарій є також словником певних понять або термінів, об'єднаних загальною специфічною тематикою.

Всі аналітичні доповіді, які готуються міжнародними експертами з освітньої політики, групами за програмами наукових фондів, містять обов'язковий компонент – глосарій. Приміром, глосарій термінів проекту «Освітній Євротюнінг» (Tuning Educational Structures in Europe), що був опублікований у 2006 р., спрямований на узгодження основних підходів щодо опису ступенів, результатів навчання, компетентностей здобувачів вищої освіти, а також опису освітніх програм у країнах Болонського процесу.

Головна мета довідника «Глосарій термінів Європейського Союзу» (Euroglossary, 2006), за словами його упорядників, – допомогти зорієнтуватися в «морі складних та нових для широкого загалу понять і термінів» (зокрема, з освіти), визначити орієнтири для подальшого пошуку в напрямку «Україна – Європейський Союз».

У двох виданнях Національного освітнього глосарія (2011, 2014) узагальнено поняттєво-термінологічний апарат вищої освіти (172 ключові терміни), який використовується міжнародною, європейською, українською фаховою спільнотою, насамперед при реалізації Міжнародної стандартної класифікації освіти у Європейському просторі вищої освіти (Національний освітній глосарій: вища освіта, 2014).

Автори «Глосарію сучасної освіти» (2014) використовували результати новітніх досліджень у галузі гуманітарних наук з проблем освіти, спираючись на законодавчу базу і враховуючи євроінтеграційні і глобалізаційні процеси в освіті. Видання містить близько 1000 термінів, що описують сферу освіти, розкривають структуру, зміст і динаміку сучасних освітніх процесів (Глосарій сучасного образования, 2014).

Науковий професійний глосарій є складною динамічною системою, елементами якої виступають лексичні одиниці, як знакова (мовна) модель спеціальної галузі знань – безперервної освіти (Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти, 2014, с. 5). У глосарії основних термінів професійної освіти (2009) подано основні терміни українською, англійською і російською мо-

вами, що виникли останніми роками в результаті розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій і застосовуються в європейському професійно-освітньому просторі (Глосарій основних термінів професійної освіти, 2009).

Репрезентативною та органічною частиною джерельної бази з вказаної проблеми є періодичні педагогічні видання іноземною мовою, які складають *шосту групу* джерел. Періодична преса, з одного боку, виступає вагомим «сховищем» значного масиву фактичного матеріалу для вивчення особливостей розв'язання конкретних проблем у певний історичний період, а з іншого – є багатим дослідницьким джерелом для проведення історико-педагогічних досліджень (Пугач А. В., 2005, с.110-115).

Для проведення компаративних досліджень корисними будуть фахові журнали, в яких висвітлюються актуальні проблеми освіти і педагогічної науки в контексті соціально-політичних і культурних процесів. Відтак, джерельною базою дослідження можуть бути такі періодичні видання: Comparative Education Review (CER), Comparative Education (CE), Journal of European Education: Issues & Studies, Current Issues in Comparative Education (CIE), International Education Journal, International Journal of Educational Development.

Інформаційно-комунікаційний простір все більше замінює реальну комунікацію і стає безмежним джерелом накопиченої людством інформації. Можливість і доцільність використання тематичних ресурсів мережі Інтернет (*сьома група* джерел) підтверджується відповідними теоретичними обґрунтуваннями та практичним досвідом дослідників. Важливий масив інформації містять освітні портали міжнародних і європейських організацій (наприклад, IARU; EUA; EUA-CDE) і наукових фондів (GATE; CERi; ESF; Eurodoc; EUE – CDE); міжнародні бази даних (IPEDS), проектів (TUNING; QANESCA); європейських організацій Конференцій міністрів, відповідальних за сферу вищої освіти (1999-2015); Генерального Директорату з питань освіти та культури Європейської Комісії (OCEAC) тощо.

Окрему підгрупу складають видання міжнародної професійної групи дослідників-компаративістів і асоційованих організацій: Comparative and International Education Society (US based), Comparative Education Society of Europe (CESE), British Association of Comparative and International Education (BAICE), UNESCO Institute for Lifelong Learning, UNESCO/International Bureau of Education (IBE). В нагоді досліднику стануть також матеріали, розміщені на Європейському мобільному порталі для дослідників (ERA MORE).

Результатом роботи дослідника з джерелами інформації є наукова інформація (науковий текст) про конкретне поняття або групу понять, який ми визначаємо як інформаційно-комунікативне поле дослідження, основним принципом побудови якого є принцип конструювання цілісного наукового знання. Відтак, інтеріоризація і інтернаціоналізація знання про предмет і об'єкт дослідження формалізована в основному науковому тексті, у додатках до рукопису, де подано оригінальні (автентичні) документи і їх україномовні версії, а також в укладеному списку абревіатур і акронімів.

Висновки. Поняттєво-термінологічний апарат педагогічного дослідження є важливим мовним підґрунтям галузі знань про освіту. У термінах і поняттях відображаються істотні властивості предметів та явищ об'єктивної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак, визначити які можливо, залучаючи широку джерельну базу. Враховуючи принципи її формування (наукової об'єктивності, всебічності аналізу фактів, відповідності джерел змісту і логіки дослідження, історизму), з'ясовано практичну цінність різних видів джерел (нормативні, архівні, історіографічні, наукові, лексикографічні, періодичні видання, інформаційні). Педагогічний дискурс проблеми мають доповнити наукові розвідки, у яких репрезентовано сучасні уявлення про предмет авторського дослідження педагогічного тезаурусу у контексті провідних тенденцій розвитку освіти. На це й будуть спрямовані наші подальші дослідження.

Література

1. **Гончаренко С.** Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. **Глосарій сучасного образования** / Нар. укр. акад.; под общ. ред. Е. Ю. Усик; [сост.: Астахова В. И. и др.]. 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков: Изд-во НУА, 2014. – 532 с.
3. **Глосарій основних термінів професійної освіти** / упоряд. Т. М. Десятов / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вид-во «АртЕк», 2009. – 192 с.
4. **Енциклопедія освіти** / Академія пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. **Лейчик В. М.** Терминоведение. Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. М.: Ком-Книга, 2006. – 106 с.
6. **Ловцевич Г. Н.** Трехуровневая схема компаративного анализа англоязычных и русских терминов методики преподавания иностранных языков / Г. Н. Ловцевич // Известия Волгогр. гос. пед. ун-та – Вып. № 2 – 2008. – С. 126 – 130.
7. **Методологічні засади педагогічного дослідження:** монографія / авт. кол.: Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін.; за заг. ред. В. С. Курило, Є. М. Хрикова; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 248 с.

8. **Національний освітній глосарій: вища освіта** / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
9. **Огієнко І.** Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. – Львів: Фенікс. – 1995. – С. 35 – 36.
10. **Онопрієнко В., Реєнт О., Щербань Т.** Українське наукове товариство: 1907-1921 роки / В. Онопрієнко, О. Реєнт, Т. Щербань. – Київ, НАН України, Ін-т історії України. – 1998 – С. 104, 129.
11. **Освітологія: витоки наукового напрямку** : моногр. / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, І. В. Соколова та ін. ; за ред. В. О. Огнев'юка. – Київ : Едельвейс, 2012. – 336 с.
12. **Пугач А. В.** До питання методології дослідження періодичної преси / А. В. Пугач // Педагогічні науки : Зб. наук. праць – Вип. 40. – Херсон : ХДУ, 2005. – С. 110 – 115.
13. **Рябченко В. І.** Світоглядно-методологічні засади формування й використання поняттєво-термінологічного апарату в науковій, освітній та суспільно-практичній діяльності: Монографія / В. І. Рябченко. – Київ: Фітосоціоцентр, 2011. – 468 с.
14. **Соколянський І.** Дещо з питань радянської педагогіки / І. Соколянський // Радянська освіта. – 1928. – № 12. – С. 6.
15. **Сисоєва С. О., Соколова І. В.** Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН. Маріупольський держ. гуманітарний ун-т – Київ - Маріуполь: 2010. – 301 с.
16. **Сисоєва С. О.** Дискусійні аспекти наукового тезаурусу нового Закону України «Про вищу освіту» / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – № 1–2 (42–43), 2015. – С. 7–13.
17. **Термінологічний словник** з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». – К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. – 230 с.
18. **Штомпель Г. А.** Тезаурусное сопоставление в методологии сравнительного последипломного образования / Г. А. Штомпель // Психология и педагогика: на рубеже веков. В 2 книгах. Кн. 2: монография. Одесса : Куприенко С.В., 2015. – С. 29-48.
19. **Euroglossary 2006** – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.dovidka.com.ua/>
20. **ISO 2788:1986.** Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri. – 2nd ed. Geneva: International Organization for Standardization, 1986.
21. **Kraïneva N.** Transdisciplinary approach in the higher school educational process. International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM2014, September 1-9, 2014, Book 1, Vol. 1, 1013-1018 pp., DOI: 10.5593/SGEMSOCIAL2014/B11/S3.130
22. **Thesaurus UNESCO.** – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://databases.unesco.org/thesaurus/wwwi32.exe/%5Bin=affiche.in%5D/>.
23. **TESE – The thesaurus for education systems in Europe.** – 2009 edition. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/tese_en.php.
24. **Tuning Educational Structures in Europe.** – [Електронний ресурс]. – Socrates. Tempus. – Режим доступу: <http://www.let.rug.nl/TuningProject/index.htm>.

ПОНЯТИЙНО-ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АППАРАТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ: ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКАЯ БАЗА

Соколова Ирина, доктор педагогических наук, профессор, декан факультета иностранных языков,
Маріупольський державний університет, пр. Строителей, 129 а,
87500 г. Маріуполь, Украина, i.sokolova@mdu.in.ua

В предлагаемой статье обоснована роль источников для определения понятийно-терминологического аппарата научного педагогического исследования. Определены принципы формирования источниковедческой базы исследования. Учитывая основные функции источниковедения – эвристическую (поиск, выявление необходимых источников) и аналитическую (выявление необходимой информации относительно толкования понятий и определение сроков, проверки ее достоверности), охарактеризованы виды источников (нормативные документы, архивные материалы, историографические, научные труды, лексикографические словари, периодические издания, информационные ресурсы), что позволит исследователям дать объективную научную оценку процессам и явлениям, которые номинированы дефинициями понятий.

Ключевые слова: базовые понятия; источники; источниковедческая база научного исследования; термины; терминологический анализ.

CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS OF PEDAGOGICAL RESEARCH: SOURCE KNOWLEDGE BASE

Sokolova Irina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Foreign Languages, Mariupol State University, 129 a Builders Ave., 87500 Mariupol, Ukraine, i.sokolova@mdu.in.ua

The proposed article explores the role of information sources to determine the conceptual and terminological apparatus of pedagogical research for starting a new scientific-pedagogical knowledge. The author defines the notions «terms», «concepts», «terminology analysis», «source knowledge base». The main principles of source knowledge base formation (scientific objectivity, comprehensiveness, historicism) are grounded. Taking into account the source knowledge base features - heuristic (searching, identifying appropriate sources) and analytical (identifying the necessary information concerning the interpretation of concepts and definitions, checking its authenticity) the types of sources (legal, archival, historiography, scientific, lexicographical, periodicals etc.) are defined and characterized. The first group certifies rule-making processes in education, the second one aims to study historical facts. Historiography is aimed at pedagogical research terminology in the context of social and cultural changes in society. Scientific research publications on education thesaurus are included in the fourth group. Lexicographical sources combine encyclopedias and linguistic dictionaries. Press, educational portals of international and European organizations also help to determine the conceptual and terminological research apparatus in pedagogy. In addition, the analysis of each types of sources led the author to the conclusion: scientific information (the scientific text) about the specific concept or group of concepts allows a researcher to give an objective scientific estimation of processes and phenomena that are denominated definitions of concepts.

Keywords: basic concepts; source base of scientific research; source; terminological analysis; terminology.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2016

Прийнято до друку 31.03.2016

УДК 37.134 : 372.4

Олена Будник

ORCID iD 0000-0002-5764-6748

доктор педагогічних наук, старший наук. співробітник,
завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
вул. Шевченка, 57, 76018 м. Івано-Франківськ, Україна,
budolen@yahoo.com

Григорій Васянович

ORCID iD 0000-0002-2346-193X

доктор педагогічних наук, професор, директор,
Львівський науково-практичний центр
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
вул. Кривоноса, 10, 79008 м. Львів, Україна,
smetanochka@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Авторами статті здійснено методологічне обґрунтування соціально-педагогічної діяльності на основі принципів пізнання реальної дійсності про єдність теорії і практики, середовищного, системного та діяльнісного підходів, ціннісно-сміслового розуміння її результатів тощо. Авторами використано провідні ідеї філософсько-психологічної і соціально-педагогічної теорії діяльності. Запропоновано визначення соціально-педагогічної діяльності вчителя.

Ключові слова: професійна діяльність; системне пізнання світу; соціально-виховне середовище; соціально-педагогічна діяльність; соціально-педагогічна система.

Вступ. Методологічні аспекти є найважливішими для дослідження будь-якої проблеми.

У педагогічній науці, що має безпосередні впливи на формування особистості, її розвиток і самороз-